

ĐỀ TÀI LỊCH SỬ VIỆT NAM TRUNG ĐẠI TRONG NGHIÊN CỨU CỦA SỬ HỌC NGA TỪ SAU NĂM 1975 ĐẾN NAY

MEDIEVAL VIETNAM IN THE EYES OF RUSSIAN HISTORIANS:
PUBLISHED PAPERS AFTER 1975

*Trần Thị Thái Hà**

1. Mở đầu

Mối quan tâm đến phương Đông ở Nga có nguồn gốc lịch sử lâu đời. Tri thức về các quốc gia và dân tộc phương Đông được bắt đầu tích lũy từ thời nước Nga cổ đại và tiếp tục được bồi đắp trong các giai đoạn sau. Vào thế kỷ XVIII-XIX, Đông Phương học ở Nga đã trở thành một hướng nghiên cứu khoa học, thể hiện rõ trong sự ra đời của các trung tâm khoa học phương Đông, sự xuất hiện của các nhà khoa học chuyên nghiệp và những công trình nghiên cứu có hệ thống các quốc gia, dân tộc tiếp giáp với Đế quốc Nga về phía Đông như các tiểu quốc thuộc đế quốc Ottoman, Iran, Trung Quốc,... Và có lẽ cũng giống như nhiều nước khác, sự xuất hiện của các nghiên cứu về phương Đông ở Nga gắn bó chặt chẽ với nhu cầu của nhà nước Nga về phát triển các mối quan hệ chính trị, kinh tế. Những ghi chép đầu tiên về Việt Nam chủ yếu xuất hiện trong sách về địa lý như công trình của Giáo sư Địa lý học E.Ph. Giabulopxki (1765-1846) - Trường Đại học Tổng hợp Xanh Petecbua như *Khóa trình địa lý đại cương* (1819), *Mô tả trái đất tổng quát* (1822-1823). Việt Nam hiện lên qua những mô tả trong các sách địa lý kể trên như một vùng đất đông dân, chuyên sản xuất lúa gạo, tơ lụa, giàu sản vật như vàng, bạc; có nghề buôn bán trên biển và đời sống tín ngưỡng khá thú vị¹.

Sang đến thế kỷ XX, đặc biệt từ sau khi phân ban Ấn Độ và Đông Nam Á trực thuộc Viện Nghiên cứu Phương Đông của Viện Hàn lâm khoa học Nga ra đời năm 1953 thì những công trình nghiên cứu chuyên biệt về Việt Nam hay Việt Nam đặt trong khu vực Đông Nam Á xuất hiện ngày một nhiều. Vào năm 1990, Trung tâm Nghiên cứu Việt Nam của Viện các nước Á Phi thuộc Trường Đại học Tổng hợp Quốc gia Lôônôxốp được thành lập dưới sự dẫn dắt của Giáo sư Deopik Đ.V. đã mở đầu cho một kỷ nguyên mới cho ngành Việt Nam học nói chung và những nghiên cứu về lịch sử Việt Nam nói riêng. Khoảng 200 bài báo, giáo trình, tài liệu học tập, công trình nghiên cứu (tính từ năm 1990 cho đến năm 2016)² mà các nhà khoa học của Nga thực hiện về lịch sử, đất nước, con người Việt Nam từ nhiều góc độ tiếp cận khác nhau đã khẳng định vị trí cùng những đóng góp quan trọng của ngành Việt Nam học trong hệ thống các ngành khoa học xã hội của Nga.

* Phó Giáo sư, Tiến sĩ, Khoa Sư phạm Khoa học xã hội, Đại học Sài Gòn.

¹ М.В. Иванова и другие. *Из истории изучения Вьетнама в России*. Вестник науки Сибири, 2014. № 4 (14) tr. 133-134.

² А.Б. Поляков. *Российское вьетнамоведение с 1991 года по настоящее время*. Вьетнамские исследования. Москва, 2017. Стр. 22-33.

Có một lợi thế đặc biệt là phần lớn các nhà Việt Nam học ở Nga đều là các chuyên gia về lịch sử. Vì vậy mà lịch sử Việt Nam từ cổ đại tới cận hiện đại sớm được chú ý nghiên cứu. Có thể kể tên một số học giả và công trình sử học tiêu biểu như M.A. Cheshkov với *Khát quát về lịch sử phong kiến Việt Nam (Dựa trên biên niên sử Việt Nam thế kỷ XVIII-XIX)* (1967), *Đặc điểm của sự hình thành giai cấp tư sản Việt Nam* (1968). P.V. Poxnherov với chuyên khảo *Việt Nam cổ đại. Vấn đề biên niên sử* (1980). Deopik D.V với tác phẩm *Lịch sử Việt Nam*, phần I. Mkhitarian C. A với *Lịch sử Việt Nam, Lịch sử Việt Nam cận đại, Lịch sử Việt Nam hiện đại*,... Trong bài viết này, chúng tôi xin điểm qua những nghiên cứu tiêu biểu của sử học Nga về giai đoạn lịch sử Việt Nam trung đại (từ thế kỷ X cho đến nửa đầu thế kỷ XIX) trong thời gian từ sau năm 1975 đến nay.

2. Nội dung

Như đã nêu trên, lịch sử Việt Nam là mảng đề tài sớm được các nhà Đông phương học, Việt Nam học của Nga tìm tòi, nghiên cứu. Dựa trên nguồn sử liệu của Trung Quốc, Việt Nam, các nhà sử học của Nga đã tiến hành thực hiện hàng loạt các đề tài nghiên cứu về lịch sử Việt Nam mà thành quả của nó trở thành nội dung cốt lõi, quan trọng của các tập giáo trình, sách chuyên khảo hay bài viết đăng trên các tạp chí, bản tin khoa học của trường đại học, viện nghiên cứu như *Những nghiên cứu Việt Nam, Đông Nam Á: Những vấn đề cấp bách của sự phát triển; Châu Á và châu Phi ngày nay; Đông phương học Xô-viết; Xã hội và Nhà nước Trung Quốc; Các dân tộc châu Á và châu Phi; Bản tin Viện Thế giới Matxcova; Phương Đông*,... Để tiện theo dõi, chúng tôi chia các công trình của sử học Nga về mảng đề tài lịch sử Việt Nam trung đại thành hai nhóm: Nhóm các chuyên khảo, giáo trình và Nhóm các bài báo đăng trên tạp chí.

2.1. Các giáo trình, chuyên khảo về lịch sử Việt Nam trung đại

Lịch sử Việt Nam trung đại là giai đoạn lịch sử khá dài và tương đối phức tạp, nhiều vấn đề còn tranh cãi và việc đi đến ý kiến thống nhất thậm chí cũng còn khá khó khăn đối với giới sử học trong nước, chưa nói đến sử gia nước ngoài. Mặc dù vậy, về cơ bản các triều đại phong kiến cùng những vấn đề liên quan sớm trở thành đối tượng nghiên cứu của giới sử học Nga. Trước năm 1975, nhà sử học Marat Alechxandrovich Cheskov cho ra đời cuốn *Khái lược về lịch sử phong kiến Việt Nam (dựa trên tư liệu chính sử của Việt Nam thế kỷ XVIII-XIX)*. Từ sau ngày Việt Nam được giải phóng, trong điều kiện đất nước được hoà bình, thống nhất, số lượng các công trình khoa học nghiên cứu về lịch sử Việt Nam trung đại gia tăng. Những năm 80-90 của thế kỷ XX đã có nhiều nhà khoa học trẻ của Việt Nam sang học tập, nghiên cứu, thực tập trong các cơ sở đào tạo của Nga. Điều này đã tác động không nhỏ đến sự phát triển của ngành Việt Nam học ở Nga nói chung, giới sử học Nga nói riêng thời kỳ này.

Tác phẩm đầu tiên ở Nga sau năm 1975 đề cập đến lịch sử Việt Nam giai đoạn trung đại là của Mkhitarian C.A, xuất bản năm 1980 tại Matxcova với tên gọi *Lịch sử Việt Nam cận đại*. Cuốn sách gồm 522 trang được chia thành 6 mục chính, trong đó phần lịch sử

trung đại của Việt Nam được trình bày trong các mục 1, 2, 3. Điều đặc biệt là mặc dù tên sách là *Lịch sử Việt Nam cận đại*, nhưng phần lịch sử Việt Nam trung đại lại chiếm ½ nội dung của cuốn sách và ½ các đề mục chính. Sở dĩ có hiện tượng này bởi lẽ Mkhitarian C.A phân chia mốc thời gian theo phân kỳ lịch sử của Nga. Ngoài phần mở đầu, tài liệu tham khảo, 6 mục chính trong nội dung của cuốn sách này là: Việt Nam phong kiến từ giữa thế kỷ XVII đến giữa thế kỷ XVIII, Việt Nam thời Tây Sơn, Việt Nam trong nửa đầu thế kỷ XIX, Việt Nam trong giai đoạn đấu tranh với sự xâm lược của Pháp (1858-1898), Việt Nam trong giai đoạn tư bản chủ nghĩa và sự trỗi dậy của châu Á (1898-1918), Văn hóa Việt Nam. Như vậy có thể thấy rõ, phần lịch sử trung đại Việt Nam chỉ được đề cập từ giữa thế kỷ XVII, còn trước đó - giai đoạn từ thế kỷ X đến đầu thế kỷ XVII hoàn toàn trống vắng.

Trong mục I - “Việt Nam phong kiến từ giữa thế kỷ XVII đến giữa thế kỷ XVIII”, tác giả xem xét sự phát triển kinh tế xã hội của Việt Nam, chỉ ra những xu hướng phát triển trong nông nghiệp, quan hệ ruộng đất, sự phát triển của các ngành nghề thủ công, sự xuất hiện của hệ thống đô thị cổ Việt Nam, những nét đặc trưng về đời sống vật chất và văn hóa của xã hội Việt Nam trong giai đoạn này. Quan hệ đối ngoại của Việt Nam cùng các cuộc nổi dậy của nông dân thế kỷ XVII, XVIII cũng là nội dung được tác giả tập trung làm rõ.

Mục 2 - “Việt Nam thời Tây Sơn” là những trang viết dành riêng cho phong trào nông dân lớn nhất trong lịch sử Việt Nam - phong trào Tây Sơn. Tác giả phân tích tình hình kinh tế - xã hội của giai đoạn này và cho rằng tình cảnh khổ cực của người nông dân đã dẫn đến sự xuất hiện những cuộc khởi nghĩa lớn, nổi bật nhất là phong trào chống phong kiến của Tây Sơn. Theo tác giả, phong trào Tây Sơn là biểu hiện cao độ sự khủng hoảng của chế độ phong kiến Việt Nam. Những cải cách của vua Quang Trung cũng được đề cập đến ở phần cuối của mục này.

Mục 3 - “Việt Nam trong nửa đầu thế kỷ XIX” gồm toàn bộ giai đoạn cuối cùng của thời Trung đại trong lịch sử Việt Nam, tương đương với thời kỳ nhà Nguyễn thành lập và tồn tại với tư cách là một vương triều độc lập, trước khi Pháp nổ súng xâm lược Việt Nam. Trong mục này, tác giả đề cập tới sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước, các hình thức sở hữu ruộng đất, sự hình thành quan hệ tiền - hàng và mối liên hệ về kinh tế giữa các vùng, miền của đất nước; sự phát triển của công nghiệp khai mỏ, thủ công, buôn bán và các đô thị tiền cận đại. Trong bối cảnh thể chế quân chủ trung ương tập quyền tiếp tục được nhà Nguyễn duy trì và củng cố, tác giả cố gắng phân tích làm rõ những nguyên nhân và sự phát triển của phong trào nông dân chống phong kiến, thành phần giai cấp của nghĩa quân, vai trò những cá nhân - lãnh tụ của phong trào nông dân có nguồn gốc xuất thân từ các tầng lớp bậc trung trong xã hội,...

Qua việc trình bày, phân tích các xu hướng cải cách, canh tân do tầng lớp quan lại thức thời hoặc nho sĩ trí thức khởi xướng, tác giả làm rõ sự phát triển của tư tưởng chính trị - xã hội Việt Nam thời kỳ này. Mối quan hệ giữa Việt Nam với Pháp, Trung Hoa và các nước láng giềng cận kề như Xiêm và Campuchia trong thế kỷ XIX cũng được tác giả giới thiệu trong mục 3.

Điều đặc biệt là phần viết về Văn hóa Việt Nam (mục 6) được tác giả đầu tư công sức nhiều hơn bất kỳ cuốn chuyên khảo nào của học giả Nga viết về lịch sử Việt Nam. Từ khoa học, tư tưởng tôn giáo, giáo dục, nghệ thuật thế kỷ XVII, XVIII, XIX đều được tác giả điểm qua những nét chính. Các tài năng văn chương, thơ phú nổi tiếng của Việt Nam cuối thời Trung đại như Nguyễn Du, Nguyễn Khuyến, Tú Xương, Cao Bá Quát,... được nhắc đến cùng với tác phẩm tiêu biểu của họ được trích đoạn và dịch từ tiếng Việt sang tiếng Nga với sự trợ giúp của dịch giả, nhà thơ G. Iarôxlapseva.

Nhìn chung, mặc dù không chiếm trọn vẹn toàn bộ nội dung của cuốn sách, nhưng những mục, chương viết về lịch sử Việt Nam thời Trung đại được tác giả hoàn thành với sự chuyên tâm, cẩn trọng và dựa trên nguồn tài liệu tham khảo, đối chiếu vô cùng phong phú bằng cả tiếng Nga và tiếng Việt.

Tác phẩm sử học tiếp theo về lịch sử Việt Nam trung đại được xuất bản ở Nga năm 1983 là cuốn *Lịch sử Việt Nam* với 302 trang, chia thành 12 nội dung chính, bao quát lịch sử Việt Nam từ thời kỳ nhà nước Văn Lang tới khi thực dân Pháp xâm lược ở nửa đầu thế kỷ XIX. Cuốn sách này được dịch từ tiếng Việt nên từ cách chia chương mục cho đến nội dung đều bám sát cách phân kỳ và quan điểm của sử học Việt Nam.

Tiêu biểu nhất trong số tác giả tác phẩm của sử học Nga sau năm 1975 trong mảng đề tài về lịch sử Việt Nam thời Trung đại phải kể đến Đeopik Đ.V. với tác phẩm *Lịch sử Việt Nam - Phần I*, xuất bản năm 1994.

Đây là cuốn sách được biên soạn công phu dành cho đối tượng sinh viên cùng tất cả những ai quan tâm đến lịch sử của phương Đông. Cuốn sách gồm 320 trang, chia làm bốn nội dung chính: Việt Nam thời tối cổ và cổ đại, Nhà nước và xã hội Việt thời trung đại (từ cuối thế kỷ IX đến ba phần tư thế kỷ XVII), Đại Việt đầu thời cận đại (Từ cuối thế kỷ XVII đến đầu thế kỷ XVIII), Cuộc khủng hoảng của xã hội phong kiến Việt Nam (1729-1771)

Để hoàn thành tác phẩm này, tác giả đã dựa trên nguồn tài liệu chính sử của Việt Nam mà chủ yếu là *Đại Việt sử ký toàn thư*. Phần lịch sử trung đại của Việt Nam được trình bày chỉ đến cuối thế kỷ XVIII. Điều này cũng là dễ hiểu bởi phân kỳ lịch sử của Việt Nam và Nga có sự khác biệt. Theo phân kỳ của lịch sử Việt Nam thì thời trung đại kéo dài từ thế kỷ X đến năm 1858, tuy nhiên, như tác giả đã thể hiện trong tác phẩm, từ cuối thế kỷ XVII đã được coi là mở đầu của thời kỳ cận đại.

Trong *Lịch sử Việt Nam phần I*, Đeopik D.V. xem xét loại hình xã hội đặc trưng của Việt Nam với những đặc thù của cấu trúc xã hội, tổ chức nhà nước và thành tựu văn hóa nổi bật của từng giai đoạn, từng triều đại. Qua những trang viết của ông, cuộc đấu tranh của nhân dân Việt Nam nhằm thoát khỏi sự phụ thuộc vào các triều đại phong kiến phương Bắc được mô tả kỹ lưỡng, có sự tham khảo các sự kiện từ chính sử của triều Nguyên, Minh. Quá trình hình thành của thể chế tập quyền được tác giả khắc họa qua từng thời kỳ với những nhận định xác đáng. Đặc biệt, các vấn đề phát triển kinh tế xã hội được tác giả quan tâm, phân tích khá sâu. Những thành tựu văn hóa nổi bật của từng thời kỳ cũng được giới thiệu tuy ngắn gọn, khái quát nhưng thể hiện sự nghiên cứu chuyên sâu của tác giả.

Năm 2014 đánh dấu sự hoàn thành và ra mắt giới nghiên cứu lịch sử ở Nga một công trình khoa học đồ sộ: *Lịch sử Việt Nam toàn tập* - gồm 6 tập với sự bảo trợ của Đoàn Chủ tịch Viện Hàn lâm Khoa học Nga. Công trình được biên soạn bởi tập thể tác giả: 16 nhà khoa học Nga, 6 nhà khoa học Việt Nam và 2 nhà khoa học Pháp. Có thể kể tên những học giả người Nga đã đóng góp lớn đối với sự thành công của công trình đồ sộ này như O.V. Nôvakôva, V.M. Magiuririn, T.N. Philipmônôva và A.B. Pôliacốp. Các tập của bộ sách này được phân chia như sau:

Tập 1: Thời cổ đại và trung đại sớm (cuối thiên niên kỷ 4 - đầu thiên niên kỷ 3 trước Công nguyên cho đến năm 1010) gồm 978 trang - do C.V. Lapchep, P.V. Pôgionherơ, A.B. Pôliacốp, I.A.B. Trexonốp thực hiện; chủ biên là Đ.V. Môxiacốp.

Tập 2: Thời trung đại (từ năm 1010 đến năm 1600) gồm 672 trang - do P.V. Pôgionherơ làm chủ biên và người thực hiện chính.

Tập 3: Thời trung đại muộn và cận đại (từ năm 1600 đến năm 1897), gồm 711 trang với sự tham gia của Louis Hénard, Hà Mạnh Khoa, L.A. Anôxôva và những người khác. Chủ biên tập 3 là Nguyễn Ngọc Mão và L.A. Anôxôva.

Tập 4, tập 5 là lịch sử Việt Nam hiện đại được chia theo hai mốc thời gian: từ năm 1897 đến năm 1975 với 847 trang; và từ năm 1975 đến năm 2011 với 543 trang. Tập 6 dành riêng để tập hợp hệ thống tranh ảnh, bản đồ minh họa,... được trình bày trong 648 trang.

Đúng như A.B. Pôliacốp đã nhận định: Ngành Việt Nam học ở nước ngoài chưa từng có công trình nào tương tự bộ *Tổng tập lịch sử Việt Nam* như Nga đã làm. Nhìn tổng thể dễ dàng nhận thấy phần về lịch sử trung đại Việt Nam nằm cả ở ba tập đầu của bộ sách đồ sộ này.

Ngoài ra, tình hình Việt Nam trong các thế kỷ X-XIX còn được đề cập rải rác trong một số công trình chuyên khảo về lịch sử Đông Nam Á hoặc lịch sử phương Đông của một số tác giả như E.O. Berzin: *Đông Nam Á trong các thế kỷ XIII-XV* xuất bản năm 1982 tại Matxcova; *Lịch sử phương Đông* của P.V. Vaxilepva xuất bản tại Matxcova năm 2014,...

2.2. Các bài viết đăng trên tạp chí, bản tin khoa học

Dựa trên những thông tin từ Thư viện Khoa học Số của Nga, nơi lưu trữ dữ liệu của 1922 tạp chí khoa học, cho thấy tình hình phân bố của các bài nghiên cứu từ sau năm 1975 về đề tài lịch sử Việt Nam trung đại như sau:

Có tổng cộng 26 bài viết, trong đó:

- Về thế kỷ X-XI: 3 bài
- Về thế kỷ XIII-XIV: 7 bài
- Về thế kỷ XV-XVIII: 6 bài
- Về thế kỷ XIX: 5 bài

- Về vấn đề sử liệu, ngôn ngữ, tộc người,... thuộc giai đoạn trung đại: 5 bài

Về thế kỷ X-XI: Các bài viết đề cập đến những chủ đề khá thú vị và thậm chí còn đang gây nhiều tranh cãi trong giới sử học của Việt Nam, như: Phedorin A. L với hai bài đăng trên tạp chí *Những nghiên cứu về Việt Nam* có tựa đề: “*Việt Nam được gọi như thế nào trong thế kỷ X-XI?*” (năm 2011) và “*Một số vấn đề trong quan hệ Việt Nam - Trung Quốc thế kỷ X-XI*” (năm 2012). Pôliacốp A.B: “*Vai trò của Phật giáo trong đời sống chính trị Việt Nam dưới thời các triều đại độc lập đầu tiên (cuối thế kỷ X - đầu thế kỷ XI)*” (năm 2012). Từ một quan điểm của Pôliacốp cho rằng quốc hiệu Đại Cồ Việt vốn vẫn được cho là xuất hiện ở thời Đinh thật ra chưa từng tồn tại. Hơn nữa cái tên này chỉ xuất hiện trong thư tịch cổ vào khoảng thế kỷ XV. Phedorin đã tranh luận, dẫn giải tư liệu từ *Đại Việt sử ký toàn thư* để tìm hiểu Trung Quốc gọi Việt Nam khi đó là gì, người Việt Nam đương thời gọi tên nước mình là gì. Có quan điểm cho rằng ngay sau khi lên ngôi, Đinh Bộ Lĩnh đã gọi quốc gia của mình là Đại Việt. Tuy nhiên, chính tác giả cũng phải thừa nhận rằng, giả thiết trên thiếu cơ sở bởi lẽ nó chỉ dựa trên tư liệu khảo cổ học ở Hoa Lư (những viên gạch có khắc chữ Đại Việt quốc quân thành chuyên) và bản thân các nhà khảo cổ học của Việt Nam cũng chưa từng đưa ra kết luận về niên đại của những viên gạch đó là thuộc về thời Đinh hay Tiền Lê. Vấn đề quốc hiệu Đại Cồ Việt từ trước tới nay luôn có những ý kiến khác nhau nhằm luận giải ý nghĩa hay tính xác thực của quốc hiệu này. Thật thú vị là đề tài này cũng được các học giả Nga quan tâm tìm hiểu.

Về thế kỷ XIII-XIV: 4 trên tổng số 6 bài viết về giai đoạn lịch sử này lấy đối tượng nghiên cứu chính là cuộc xâm lược của quân Mông Nguyên trong thế kỷ XIII. Sự quan tâm của học giả Nga dành cho đề tài này không có gì là khó giải thích, bởi lẽ giữa lịch sử của Nga và lịch sử Việt Nam có những trang khá giống nhau ở thế kỷ XIII do cả hai nước đều phải chịu sự giày xéo của vó ngựa quân Mông Cổ. Tuy nhiên, đúng như học giả Riabinhina I.A đã nhận xét khá xác đáng trong bài viết “*Những điểm đặc biệt của cuộc đấu tranh chống lại quân Mông - Nguyên của nhân dân Việt Nam trong nửa sau thế kỷ XIII*”, in trên tạp chí *Xã hội và Nhà nước ở Trung Quốc*, năm 2010, trang 130-149: trong quá trình bị giặc Mông Cổ xâm lược, người Việt Nam dần dần qua từng giai đoạn của cuộc chiến đã xây dựng được cho mình một phương thức đấu tranh, đó là “quyết chiến với địch đến cùng”; và Việt Nam đã đứng vững trong cuộc chiến đấu chống quân Mông Cổ xâm lược, “điều mà nhiều quốc gia đã không thể làm được”. Hai bài còn lại viết về hoàng đế Trần Thái Tông (A.B. Pôliacốp: “*Về vị hoàng đế đầu tiên của vương triều Trần (1226-1400)*”, đăng trên *Những nghiên cứu Việt Nam*, số 2 năm 2018 và “*Quan hệ giữa Trung Quốc với Việt Nam từ thế kỷ thứ III đến thế kỷ XIII*” của A.C. Maroturinnop và I.N. Maxokina ở Tạp chí *Các dân tộc châu Á và châu Phi*, số 5 năm 1979, trang 212-216.

Xoay quanh giai đoạn từ thế kỷ XV đến thế kỷ XVIII cũng có khá nhiều học giả Nga quan tâm nghiên cứu. Trong phân kỳ của sử học Nga, thế kỷ XVII-XVIII đã là giai đoạn cận đại, tuy nhiên đây vẫn là những nội dung thuộc phần trung đại của lịch sử Việt Nam với tên gọi chung là thời Hậu Lê. Chủ đề của các bài viết khá phong phú, ngoài hai bài tập trung phân

tích mối quan hệ giữa Việt Nam và Trung Quốc thì điều làm các học giả Nga quan tâm còn là trang phục quân đội thời Lê (Vêchiucốp V.A.: “Trang phục quân đội Việt Nam thời Lê 1428-1789”, *Bản tin Trường Đại học Sư phạm Nga mang tên A.I. Gersena*, 2007), thân phận những người phụ nữ trong hậu cung (Xiunnheroberogơ M.A.: “Những số phận khác nhau từ một hậu cung: Các bà hoàng và chính quyền Đại Việt trong thế kỷ XV”, *Tạp chí Đông Nam Á - Những vấn đề cấp bách của sự phát triển*, 2015, tr.178-207), sự phồn thịnh và lụi tàn của triều hậu Lê (Riabinhin A.L.: “Sự phồn thịnh và lụi tàn của triều Hậu Lê: Chu kỳ triều đại theo kiểu Việt Nam”, *Những nghiên cứu Việt Nam*, 2019, tr.96-102),... Số tác giả gắn bó với lĩnh vực lịch sử Việt Nam trung đại không nhiều nên những cái tên như Phêđorin A.L., Xiunnheroberogơ M.A., Riabinhin A.L., Vêchiucốp V.A trở nên quen thuộc với người nghiên cứu lịch sử Việt Nam trung đại nói riêng và Việt Nam học nói chung.

Mảng đề tài về lịch sử Việt Nam thế kỷ XIX có những bài viết khá thú vị, mang tính chất thời sự cho đến tận ngày nay, ví dụ như “Chính sách biển của vương triều Nguyễn trong nửa đầu thế kỷ XIX qua tư liệu *Đại Nam thực lục*” của G.Ph. Muraseva, đăng trên *Tạp chí Những nghiên cứu về Việt Nam*, 2012, tr.228-250; hoặc bài về “Chính sách đối với Thiên Chúa giáo thời vua Tự Đức ở Việt Nam”, đăng trên *Tạp chí Đông Nam Á - những vấn đề cấp bách của sự phát triển*, năm 2014, tr.167-184,... Qua phân tích của G.Ph. Muraseva có thể thấy ở thế kỷ XIX, vương triều Nguyễn phải đối phó với nhiều nguy cơ từ phía biển: Sự nhóm ngó, tấn công của tư bản thực dân phương Tây; sự cướp bóc của các nhóm hải tặc có nguồn gốc Trung Quốc. Dưới ngòi bút của học giả Nga, vấn đề chủ quyền của Việt Nam ở quần đảo Hoàng Sa dường như không có gì để bàn cãi vì ngay từ thời các chúa Nguyễn cho đến Gia Long đã có những đội thuyền được cử ra Hoàng Sa để khai thác sản vật tự nhiên. Trong bài viết của mình, tác giả Muraseva nêu rõ: Mặc dù chưa có những ghi chép trong và sau thời chúa Nguyễn về sự phân định địa giới hành chính của Hoàng Sa thuộc về tỉnh nào ở đất liền, nhưng từ thời tổ tiên của vua Gia Long thì quần đảo này đã được coi là của Việt Nam. Vào những năm 20-30 của thế kỷ XIX, Hoàng Sa bắt đầu được nhìn nhận như một thực thể hành chính của Việt Nam. Muraseva dẫn lại mô tả của Phan Huy Chú về đặc điểm của tỉnh Quảng Nam và chỉ rõ chính ở phần này đã có những ghi chép về Hoàng Sa. Theo đó, Hoàng Sa thuộc làng An Vĩnh, huyện Bình Dương, sau đổi thành Bình Sơn. “Theo thư tịch cổ, Hoàng Sa trở thành một phần không thể tách rời của Việt Nam chính thức là vào năm 1833” (tr.224).

Nhìn một cách tổng quát có thể nhận thấy rằng, số lượng các chuyên khảo, bài viết của giới sử học Nga về các vấn đề thuộc giai đoạn lịch sử Việt Nam trung đại còn khiêm tốn, trong so sánh với số công trình nghiên cứu về những vấn đề thuộc giai đoạn hiện đại, trong đó nổi bật là mảng đề tài chiến tranh cách mạng (hai cuộc kháng chiến của nhân dân Việt Nam chống thực dân Pháp, đế quốc Mỹ; sự hỗ trợ của Liên Xô đối với Việt Nam trong chiến tranh,...), quan hệ giữa Việt Nam với thế giới, với các nước trong khu vực Đông Nam Á, trong cộng đồng ASEAN,...

Mặc dù vậy, cùng với các học giả của Việt Nam, giới sử học Nga quan tâm tìm hiểu nhiều vấn đề lớn trong giai đoạn trung đại của Việt Nam. Các triều đại Đinh, Tiền Lê, Lý,

Trần, Hậu Lê, Nguyễn,... đều được sử học Nga đề cập đến ở các mức độ khác nhau trong các cuốn giáo trình, chuyên khảo hoặc các bài nghiên cứu đăng trên tạp chí. Nhờ đó, nhiều góc nhìn khác nhau về cùng một sự kiện, hiện tượng được thể hiện và đó thực sự là những gợi mở quý giá cho các học giả Việt Nam tiếp tục suy ngẫm và tìm lời giải đáp.

Một điều đáng trân trọng ở các công trình nghiên cứu của giới sử học Nga về lịch sử Việt Nam trung đại đó là họ luôn bám sát thư tịch cổ của Việt Nam như *Đại Việt sử ký toàn thư*, *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*, *Việt sử lược*, *An Nam chí lược*, *Lịch triều hiến chương loại chí*, *Đại Nam thực lục*,... có sự tham khảo, đối chiếu với các bộ sử của Trung Quốc như *Nguyên sử*, *Minh sử*,... Những ghi chép của người đương thời, các tác phẩm văn học dân gian, văn học viết, tác phẩm điêu khắc nghệ thuật, tư liệu khảo cổ học,... được các học giả Nga kết hợp sử dụng nhuần nhuyễn nhằm mục đích tiến gần hơn tới sự thực lịch sử. Bộ *Lịch sử Việt Nam toàn tập* (gồm 6 tập) hoàn thành năm 2014 (đã giới thiệu ở trên) có thể coi là công trình đồ sộ nhất, ghi dấu ấn những thành tựu nghiên cứu về Việt Nam nói chung của giới sử học Nga từ sau năm 1975 cho đến nay. Với những hoạt động tích cực của ngành Việt Nam học và Đông Phương học ở Nga, chắc chắn sẽ còn có nhiều công trình nghiên cứu giá trị về lịch sử Việt Nam nói chung, giai đoạn trung đại nói riêng xuất hiện trên diễn đàn học thuật của Nga mà chúng tôi hi vọng sẽ có dịp giới thiệu trong các bài viết sau.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

A. Стати

1. Деопик Д.В., Л.Цветов. «История Вьетнама», Том I (на вьетнамском языке), рецензия. Народы Азии и Африки, №1, 1975.
2. Деопик Д.В., Поляков А.Б. Феодалный дом Чан и его лидеры во внутри политического кризиса в Дай Вьет в начале XIII. Весник Московского университета, 1975, №2
3. Бокщанин А.А., Г.Ф. Мурашева. Вьетнамско-китайское отношение в XVII-XIX вв (рецензия). Народы Азии и Африки, №2, 1976.
4. Тюрин В.А. Монголо- китайское вторжение в Юго-восточную Азию (последняя треть XIII вв) . Народы Азии и Африки, №4, 1978.
5. Тюрин В.А. Социально-политическая структура средневековых обществ Юго-восточной Азии. Народы Азии и Африки, №1, 1982.
6. Мартынов А.С., И.Н.Машкина. Китай и Вьетнам (III-XIII вв). Народы Азии и Африки, №5, 1979.
7. Цветов П. Ю. Краткая история Вьета (Вьет шы лыок). Пер. с вэньяня, вступит, статья и коммент. А. Б. Полякова. стр. 208. Народы Азии и Африки, №2, 1982.
8. Буров В. Г., А. Б. Поляков. Новая история Вьетнама. Народы Азии и Африки, №6, 1982.

9. Рябинин А. Л. *Рождение империи Нгуенов (социально-политическая история Вьетнама в начале XIX в.)*. М., 1988. Участники: Никитин А. В. Федорин А. В., Цветов П. Ю., Антощенко В. И., Деопик Д. В. Народы Азии и Африки, №2, 1989.
10. Рябинин А. Л. *Взлет и падение империй поздних Ле: династический цикл по – Вьетнамский*. Вьетнамские исследования, 2019.
11. Федорин А.Л. *Отражение истории Вьетна, основа и частности, составленное по повелению императора*. Подг. текста, введ., коммент., примеч. и указатели П.В. Познера. Восток, №2, 2005.
12. Ветюков В.А. *Вьетнамский военный костюм Ле (1428-1789)*. Известия Российского Педагогического им. Герцена А.И, 2007.
13. Рябинина И.А. *Особенности вьетнамского сопротивления монголо-китайскому вторжению (вторая половина XIII в.)*. Восток, №5, 2010.
14. Рябинина И.А. *Вьетнамское сопротивление монголо-китайскому вторжению во Вьетнам в второй половине XIII в.* Общество и государство в Китае, 2010.
15. Рябинина И.А. *Дипломатические отношения между Вьетнамом и монгольскими властями в 1257- 1281* . Общество и государство в Китае, 2010.
16. Федорин А.Л. *Как назывался вьетнам в X- XI вв.?* Вьетнамские исследования, 2011.
17. Федорин А.Л. *Некоторые вопросы Вьетнамско-китайских отношений в X- XI вв.* Вьетнамские исследования, 2012.
18. Федорин А.Л. *Некоторые вопросы Вьетнамско-китайских отношений в первой четверти XV в. по данные Вьетнамских источников*. Вьетнамские исследования, 2014.
19. Федорин А.Л. *Политическая история северного Вьетнама и Вьетнамо-китайские отношения во второй половине XVI в.* Вестник Московской международной академий 2017.
20. Мурашева Г.Ф. *Политика в отношении католиков при императоре Ты Дык (1848-1883) во Вьетнаме*. Вьетнамские исследования, 2014.
21. Мурашева Г.Ф. *Морская политика Вьетнамской династии Нгуенов в первой половине XIX века по материалам хроники Дай Нам тхык лук*. Вьетнамские исследования, 2012.
22. Мурашева Г.Ф. *Первая опиумная война 1839-1842 гг и Вьетнам*. Юго-восточная Азия: Актуальные проблемы развития № 29, 2015.
23. Поляков А.Б. *Роль Буддизма в политической жизни Вьетнама при первых независимых вьетских династиях (последняя треть X - начала XI в.)*. Вьетнамские исследования, 2012.
24. Поляков А.Б. *Российское вьетнамоведение с 1991 года по настоящее время*. Вьетнамские исследования. Москва, 2017. Стр. 22-33.
25. Поляков А.Б. *К вопросу о первом императоре Вьетнамской династии Чан (1226-1400)*. Серия 2, 2018. №2 Вьетнамские исследования.

26. Иванова М.В. и другие. *Из истории изучения Вьетнама в России*. Вестник науки Сибири, 2014. № 4 (14). Стр. 133-134.
27. Сюннерберг М.А. *Разные судьбы из одного гарема: императрицы и власть в Дай Вьет в XV в.* Юго-восточная Азия: Актуальные проблемы развития, 2015.
28. Гарри М. И. *Геополитические походы Франций при завоевания Вьетнама (1858-1884)*. Вестник Бурятского государственного университета. Педагогика, филология, философия, 2012.

Б. Книги

1. Берзин Э. О. Юго-восточная Азия в XIII – XVI вв. М. Наука, 1982.
2. Бокщанин А.А. Татаро-Монголы в Азии и Европе. Сборник статей. М. Наука, 1977.
3. Деопик Д.В, А.В. Никитин: Аграрная история Вьетнама (X- Начала XV в). М. Наука, 2015.
4. Деопик Д.В. Вьетнам: история, традиция, современность. М. Восточная литература, 2002.
5. Деопик Д.В. Очерки истории Вьетнама. Часть 1, М. 1994.
6. Деопик Д.В. История древнего востока. Учебное пособие. М. 2016.
7. Мхитарян С. А. Новая история Вьетнама. М. 1980.
8. История Вьетнама (перевод с Вьетнамского языка) М. 1983.
9. Польная академическая история Вьетнама в 6-х томах . М. 2014.

(Nguồn: Kỷ yếu Hội thảo Quốc tế *Những vấn đề giảng dạy tiếng Việt và nghiên cứu Việt Nam trong thế giới ngày nay*, 2 Tập, NXB.Đại học Quốc gia TP.HCM, 2019)